

Natuurlyke historie van Holland. Deel 3

J. le Francq van Berkhey

bron

Natuurlyke historie van Holland. Deel 3. Yntema en Tieboel, Amsterdam 1772-1776

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/fran011natu03_01/colofon.php

© 2013 dbnl

The logo for the Dutch Bibliographic Network (dbnl) consists of the lowercase letters 'dbnl' in a blue, sans-serif font. The letter 'd' is stylized with a small 'y'-like shape above it.

Veertiende hoofdstuk.***Handelende over de Oude en Nieuwe Balspelen der hollanderen, mitsgaders over eenigen hunner Uitspanningen.***

⁺Onder die Spelen, welken de Hollanders by uitneemendheid eigen zyn, is het Balspel een der oudsten; en men heeft deszelfs oorsprong mogelyk te zoeken, in de bedreevenheid onzer Batavieren, in 't werpen der spietsen, dat hen ook het werpen van steenen deed aanleeren. Men ziet 'er nog een eenvoudig overblyfsel van by Jongens hier te Lande, in 't keilen met vlakke Steentjes, die ze, met verscheiden weerbotsende vooruitstuitingen, kunstig over de breede wateren weeten te werpen. Eene gestadige oeffening van dit Kindervermaak geeft veelen hunner zoo vast eene hand in 't gooien, dat zy onbeschroomd aanneemen, eene Musch uit den Boom te keilen. Daar benevens is het slingerwerpen by eenigen nog zeer gemeen; doch het hadt meer plaats in myne jeugd, dan heden: denkelyk is het een overblyfsel van de kunde der Romeinsche Slingeraars, (*Funditores*) waar mede onze Voorzaaten, als *Sagittarii*, of Spietswerpers, ter heirtogte

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺traden. De Krygskundige oefeningen van die dagen hebben, waarschylyk, aanleiding gegeeven tot zulke soorten van spelen met steenen; dan, gelyk alle nationaale ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. oeffeningen allengs konstiger worden, naar maate dat zy gemeenzaamer en der Natie als eigenaartig worden, zoo is het ook in deezen gegaan; en de Steenen zyn, door den tyd, in geregelde Speelballen veranderd. Vervolgens heeft men dit speelen met Ballen tot zulke verschillende kunstoeffeningen gebragt, en men heeft zig in ons Vaderland deswegen dermaate onderscheiden, dat het eene byzondere opmerking verdiene, waarom wy 't hier ter plaatse wat naauwkeuriger, en, schoon 't vry bekend moge zyn, niet verveelend, zoo wy vertrouwen, zullen voordraagen.

⁺Het eerste en oudste Spel van die natuur is dat met den Werpkloot; of liever, de Werpschyf. Men neemt naamlyk eene rond-platagtige schyf in de hand, en werpt ⁺Het Schietklooten. dezelve in diervoege, dat zy op den smallen rand voortloope; wanneer zy, wel geworpen zynde, een langen weg voortrolt, eer zy op den platten kant nedervalt, en stille blyft liggen. De grootste handigheid van den werper bestaat in de kunst om de Schyf met kragt recht voor uit te doen voortsnelen; en men wint het spel, wanneer men met de minste werpen eene zekere bepaalde lengte wegs afgooit. Dit Spel heeft inzonderheid plaats ten platten Lande, en meest des Winters op het Ys;

⁺bovenal is 't in gebruik by onze Strandbewoonders, die 'er zig, langs de vlakke en effen Stranden, als best daar toe geschikt, zeer veel in oeffenen. Men noemt het ^{+DE HOLLANDSCHE NATIE.} aldaar *Schietklooten*, of *met den Kloot schieten*. Dit Spel, schoon het dagelyks gespeeld worde, schynt egter nog, op eene byzondere wyze, eigen te zyn aan den Koppermaandag; wanneer veele Dorpelingen, vooral in Rhymland, zig zoo vast aan dit Spel bepaalen, dat zy, als 'er geen gelegenheid is, om gedraaide Werpschyven te bekomen, 'er Steenen toe uitzoeken. In de Steden vind men 'er nog eene schaduw van, onder de Jongens, die met Steenen pleien; doch dat Spel is van een anderen aart; de korte straaten, gevoegd by de volkrykheid, en 't gevaar van ongelukken, beletten aldaar dit schieten der Werpschyven.

⁺Oudtyds is dit Spel in Holland zoo algemeen geweest, dat het zelfs eene oeffening onzer Ridderen, en der aanzienlyksten uit de Steden ware; doch het wierd eerlang ^{+Het Malien.} op eene andere wyze, en met meerder omslags gespeeld. Men maakte, omtrent de groote Steden, daar toe afgeperkte baanen, of lange laanen, met weelige en digtlopperende boomen beplant; hoedanigen 'er omtrent Amsterdam, 's Gravenhage, en elders, nog bekend zyn, onder den naam van *Maliebaanen*. Ook hebben de Curatoren der Leydsche Hooge Schoole, als niets verzuimende dat ter aankweekinge van

⁺mannelyke oeffeningen strekken kan, 'er eene te Leyden opgereg. In deeze Maliebaanen, welken, in de bovengemelde Steden, geteld worden onder de opmerkenswaardige zaaken, die men den Vreemden ter beschouwinge aanwyst, speelde in vroeger dagen 's Lands Adel, met andere aanzienlyke Persoonen. Deezen, min vereeld van hand, min sterk van spieren, en dus min geschikt om de Werpschyven met de hand te werpen, bedienden zig van eene Malie, zynde een langen taaien zweependen Stok, met een Fluweel Handvat, en aan 't onderende een houten, met yzer beslaagen, Hamerslag. Door middel van deeze Malie dreeven ze een rollenden Kloot voort; en hy was winner van het Spel, die met de meeste kragt en handigheid den Kloot, in de minste slagen, heen en weder van en tot de afgeperkte paalen wist te malien. In onze dagen geraakt dit Spel bykans geheel in vergetelheid; nadien het maar zeldzaam geoeffend word, en genoegzaam geheel en al plaats gemaakt heeft, voor de thans zo algemeene Kolfbaanen, die in de plaats der oude Klotsbaanen gekomen zyn.

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺Het *Kolven*, of, gelyk men 't oudtyds noemde, *Klotsbaanspeelen*, is thans een der Nationaalste speelvermaaken, dat trapswyze verbeterd, of in een anderen smaak gebragt wierd. De zoo genoemde Klotsbaanen bestonden, in vroeger dagen, slegts in eene afgeperkte baan, van eene goede leng-

⁺De Klotsbaanen.

te, [†]in welke twee boogswyze houten paalen, of yzeren Staaven, in diervoege geplaatst waren, dat zy, aan 't oppereinde, in 't midden samenverbonden, eene Poort [†]DE HOLLANDSCHE NATIE. uitmaakten. Door deeze Poort moest de werper met een ronden Kloot werpen; en zoo hy mis gooide, mogt hy geen tweeden werp door de Poort doen, dan na dat hy hout, dat is, de Poort, geraakt had; waar voor hy één telde: vervolgens door de Poort gooierende, telde hy twee; en men ging voort met tellen, tot zoo lang dat de een of de ander het getal van twaalf, of meer, naar men bepaald had, bereikte; waar mede het Spel affiep.

[†]Van deeze Klotsbaanen is onze hier te Lande byzonder gebruikelyke Truktafel oorspronglyk; bestaande in een met Laken bekleeden Tafel, waarop men met [†]De Truktafel, en 't Ivooren Ballen speelt; die, met het punt van een langen stok, of klik, door eene [†]Biljardspel. dergelyke Yzeren Poort, gestooten worden. Voorts heeft men dit Spel, door eene nieuwere uitvinding, kunstiger gemaakt, met 'er het stooten van den Bal in een netten zakje, door daar toe geschikte zygaten, by te voegen; waar uit vervolgens het zo kunstige als vermaaklyke Biljardspel ontstaan is. Een Spel, dat, schoon 't onder onze vermogenden somtyds ter geldkwistinge misbruikt worde, zelfs onderwerpen voor geleerde en wiskundige bespiegelingen uitlevert, en onder de recht mannelyke oeffeningen geteld mag worden. Nadien men

⁺van dit Spel zeer goede beschryvingen in handen heeft, zullen wy 'er hier geen breeder gewag van maaken; het zy genoeg den Leezer herinnerd te hebben, dat men hetzelfde aan onze Nationaale offeningen verschuldigd is; daar deszelfs oorsprong in onze oude Klotsbaanen gevonden word.

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺Tot dat soort van Spelen, die uit de Klotsbaanen ontstaan zyn, behoort ook nog byzonder het gemeene Kegelspel. In vroegere dagen was 'er naauwlyks eene Herberg hier te Lande, in welken men geen Houten of Steenen vierkante plekken had, die voor 't Kegelspel geschikt waren; hoedanigen 'er nog in 't hooge deel van Zuid-holland, en ook hier en daar in Noord-holland, gevonden worden; ook zyn ze in Gelderland vry gemeen; doch men vind ze heden meest in Vlaanderen en Braband: Onder ons is het Kegelen in een Kinderspel verkeerd, en 't word bykans van de Jeugd alleen geoeffend. - Het Spel zelve bestaat hoofdzaaklyk hier in. Men heeft negen kegelvormige paalen, waar van eene, met een gedraaiden knop, merkelyk boven de anderen uitsteekt. Aan dien kegel geeft men den naam van *Koning*; en daarom heette dit Spel voor deezen ook het *Koningspel*. Deeze negen Kegels worden, op een bepaalden en juist evenredigen afstand, drie aan drie nevens elkander gesteld; zoo dat ze, dus geplaatst zynde, in een juist vierkant staan. De Koning-Kegel staat op de middelste ry, en in het

⁺Het Kegelspel.

⁺middelpunt van de agt overige Kegels. Voorts heeft men twee ronde houten Klooten; en de Speelers werpen daar mede, op hunne beurt, naar de Kegels; maar vooral ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. naar den Koning. Dewyl nu de opgezette Kegels zoo ver van elkander staan, dat 'er de Kloot tusschen door kunne rollen, zonder eenigen Kegel te raaken, of ook wel den Koning alleen te kunnen treffen, zonder dat een der andere Kegelen getroffen worde, of gevaar loope van door den gierenden Koning om te vallen, zoo bestaat de groote kunst van dit Spel, in den Koning alleen te treffen, of, als men dien niet treft, de meeste Kegels in de minste werpen, om te smyten. Op het omver schieten van elken Kegel telt men één; doch als men den Koning alleen doet vallen, dan telt die werp alleen negen. Dewyl 'er nu, om het Spel te winnen, een bepaald getal, stel dat van vyf en twintig, 't welk men gewoonlyk verkiest, vereischt word, zoo komt het 'er op aan, om dit getal juist te behaalen, en 't niet hooger te brengen. Want indien een stout gooier, zyn getal omtrent bekomen hebbende, etlyke Kegels omsmakt, en 'er één meer dan het gestelde getal, doet tuimelen, zoo is hy genoodzaakt weder met tellen te beginnen, van zoo veel af, als hy 'er over het getal omgegooid heeft; 't welk dit spel te konstiger maakt. Het schynt my toe, dat dit Spel zyn eersten oorsprong verschuldigd is aan de strydbaarheid onzer Voorzaaten,

[†]die in deeze Kegelschikking zekere slagordeningen bedoeld zullen hebben; nademaal de oude Legerschikkingen meest vierkanten waren, in welker midden de Veldöversten of Koningen stonden. Die denkbeeld heeft iets waarschynlyks, dog men kan 't niet wel stellig voordraagen; om dat de Ouden ons geen genoegzaame berigten van hunne Spelen gegeven hebben; waar door ons verscheiden kundigheden, hier toe behoorende, ontbreeken. Het bezef van dit gemis heeft my te meer aangespoord, om onze Hollandsche Spelen bepaalder na te gaan, ten einde de Nakomeling my over een dergelyk verzuim, met opzicht tot onze tegenwoordige spelen, niet beschuldige. Uit dien hoofde zal ik ook, myn plan vervolgende, op den begonnen voet voortgaan, en ter deezer gelegenheid het Kolven en Kaatsen nog beschryven.

[†]DE HOLLANDSCHE NATIE.

[†]De Kolfbaanen, in de plaats der Klots-baanen, Maliebaanen en Truktafels gekomen, zyn door den tyd algemeen in gebruik geraakt, en men heeft dit thans geliefde Spel der Natie meer sieraad en kunst bygezet, dan 'er oudtyds in plaats had. Voor deezen was eene Kolfbaan slegts een vierkant of langwerpig afgeschut perk, daar twee dunne Kolfpaaltjes in stonden; de grond was doorgaans maar ruwtjes met Schelpen bestrooid; eene vierkante houten klik, aan een stok gevoegd, was de Kolf, daar men een ligten haren Bal mede voortsloeg. Zulk een Bal sloeg men toen

[†]Het Kolven.

⁺gemeenlyk slegts van paal tot paal, van een hoopje Zands, door de handen als eene tuit gemaakt; waar uit het spreekwoord ontstaan is, van *het balletje op het tuitje* ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. *te zetten*, dat zoo veel betekende, als een frisschen slag te waagen. Thans is het met dit Spel geheel anders gesteld. Men maakt nu de baanen waterpas, vast en glad; men heeft zwaare, vaste, spheronde, uit sajete saamgerolde, Ballen; Koperen Klikken aan de Kolfsteelen, en ronde zwaare gedraaide Kolfpaalen. En daar 't 'er voor deezen alleenlyk op aan kwam, om ligte Ballen met ligte Kolven, op een verren afstand, tegens de paal te brengen, word 'er nu wel inzonderheid vereischt eene kunstige bestuuring der kragten, om den Bal van de paalen, op een zekeren afstand, voor of agter te brengen, 't welk men *trekken* noemt. Hier door vordert het Spel nur meerder oplettenheid, en 't kolven sluit eenigermaate eene wiskundige oeffening in; men dient ten minste tot een merkelyken trap ervaren te zyn, in het afperken der lynen, die de Bal zal loopen, onder zyne mindere of meerdere botsingen aan, en afwykingen van de schuttingen of wanden der baan. By mangel hier van zyn 'er, onder zeer veele Liefhebbers, maar weinigen die dit kunstje recht kennen. De gewoone inrigting van dit Spel komt, buiten eenige wetten van gelagen, hier op uit. Twee personen spelen; elk hunner legt zyn Bal by de paal, aan welke men den uitslag stelt; van

⁺daar slaan ze uit naar de overstaande paal; word deeze door beiden getroffen, dan slaan ze beiden weder naar de paal van den uitslag; mist een van beiden, dan slaat ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. hy, die getroffen heeft, evenwel eerst te rug; en de ander doet vervolgens een tweeden of derden flag, tot zoo lange hy de paal treft; intusschen speelt de eerstgenoemde naar de Bovenpaal, en als hy deeze treft, moet hy den anderen toestaan nog éénen slag te doen; dit noemt men den *nader* of *naslag*; treft hy 't nu in dien naslag zoo wel, dat zyn Bal van de Paal te rug rolle, op een verder afstand dan de Bal van den eersten ligt, zoo wint hy ééne schreef, welk voordeel anders door den eersten behaald word. Op die wyze speelt men voort, tot dat de een of ander het bepaalde getal van schreefjes, stel vyf, zes, minder of meer, gewonnen heeft. Ingeval zy beiden, al spelende, in den uitslag, mislaan, zoo word de voorslag gegeven aan den geenen wiens Bal naast aan de Paal ligt, en de naslag is voor den verstaafgelegenen. Elk slaat dus op zyn beurt naar de Paal; en 'er behoort eene ongemeene kundigheid toe, om de Ballen zoo te treffen, dat ze, ten opzichte van de andere Paal, op een goeden wederslag, of aftrek, zoo als 't kunstwoord luid, blyven liggen. Dit geschied zynde, komt het op den laatsten slag aan; en hy, wiens Bal daar mede het dichtste aan 't agterschut der baane stille ligt, wint het Spel. Elders, onder anderen in 't Stichtsche, daar men 't harde slaan ver-

kiest, [†]en het te rug speelen tegens deschutting, dat men *rabatteeren* noemt, in gebruik is, wint het de verstaffiggen; doch het eerstgemelde is in Holland zeer algemeen. [†]DE HOLLANDSCHE NATIE. En nadien de winst hier van afhangt, zoo ontstaan de meeste ruziën uit dit aftrekken of rabatteeren; dewyl het wel eens gebeurt, dat twee Kolvers zoo gelyk tegen elkander aftrekken, dat beide de Ballen geen hair breedte of niets verschillen; wanneer elk, de overwinning zo gelyk staande, niet gaarne de overwonnene wil zyn; doch de gemaatigdsten houden, in zulk een geval, het verspeelen voor 't best. Wyders speelen 'er ook wel twee personen tegens twee; wanneer van ieder party de een uitslaat, en de andere te rug speelt. Als 'er een groot gezelschap is, neemt men vier of meer paaren, elk met zyn maat; en dit heet *met ploegen kolven*; ook speelt men dan somtyds met loopende Ballen, spelende ieder voor zich zelve met zynen Bal, enz. Meer byzonderheden van die natuur zyn, vooral daar 'er eene goede beschryving van 't Kolven het licht ziet, niet noodig te melden. Buiten dit heeft men hier nog aan te merken, dat 'er meermaals onder onze Natie zwaare weddenschappen uit dit Spel ontstaan; als mede dat de Baanhouders, en Kasteleins der voornaamste Kolfbaanen, hier en daar de Liefhebbers jaarlyks laten speelen, om eene net gemaakte Zilveren Kolf, gehegt aan een fraaien Stok, met een Fluweel

⁺Goud of Zilver geborduurd Handvatsel. Voorts heeft men, om dat de open Baanen bloot gesteld zyn aan de Zon, de regenplassen, het vallen van Boombladeren, enz., ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. al van overlang begonnen, de Kolfbaanen met houten Lootsen te overdekken; die, allengskens kostbaarder en pragtiger geworden, thans aan veele plaatsen, in en om de groote Steden, met Schuifraamen en ruime Zittingen voor de aanschouwer, indiervoege gebouwd zyn, dat ze, in een zeker opzicht, als trotsche Schouwburgen voorkomen. Behalven de ruime Kolfbaanen van die soort, te Rotterdam en te Amsterdam, daar men 'er zelfs op zolders vind, verdienen hier gemeld te worden de Kolfbaanen in den omtrek van Leyden en Leyderdorp, die der Leydsche Schooljeugd, nu de Maliebaanen in vergetelheid zyn, eene eerlyke en mannelijke uitspanning verleenen; waar van men zig te meerder bedient, zedert dat de Raket- en Kaatsbaanen, onder de aanzienlyke Lieden, mede buiten de gewoonte geraakt zyn; van welke speelvermaaken wy insgelyks nog een woord moeten melden.

Het Raketten en Kaatsen, benevens de⁺ voorgemelde Spelen, eene der oudste en der Natie eigen Lichaamsoeffeningen, was in vroeger dagen zoo algemeen, dat ⁺Het Raketten en Kaatsen. men in de Steden overdekte en geprivilegeerde Raket- of Kaatsbaanen hadde. Het Raketten was zelfs een gewoone uitspanning van den Adel, ja van de Jufferschap, op de

⁺Buitenplaatsen; gelyk veele oude Schilderyen van dien tyd getuigen. Men had naamlyk eene soort van netswyze gewrogte Paletten, aan welker einde een zagt handvat was, waar door aan de tedere Sexe gelegenheid gegeven wiercl, om mede te kunnen Kaatsen, zonder de poezele handen, door een hardein bal, te schenden. Ook had men een zagter en ligter soort van ballen uitgevonden, die, aartig met allerlei gekoleurde Vederen bestoken, een zeker sieraad aan 't Spel byzetten. De geestige en jokagtige aart der Natie vindt 'er dra een zoet zinnebeeld der Liefde in; des de jeugdige harten het lot der wederkaatsinge daar op toepasten; zeggende met den vernuftigen CATS :

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

Kaats nog Min en heeft geen val,
Zonder overslaanden Bal.

Men gaf 'er door te kennen, dat de Liefde, zonder wederliefde, niets aangenaams in zig had, gelyk het Kaatsspel niet vermaakelyk was, zonder eene handige heen- en wederkaatsing. Deeze manier van met het Raket te kaatsen is thans meerendeels een kinderlyk vermaak; en men vind deszelfs toestel heden in de Poppenkraamen, daar men, buiten de gevlogte, nog trommelraketten of paletten verkoopt. En 't Manlyk Kaatsen, met een stevigen bal met de hand, dat oudtyds ook zeer gemeen was, is thans alleen ten platten Lan-

de [†]in gebruik, en wel meest op onze Veendorpen, mitsgaders in Rhyn- en Delfland; elders, meen ik, maakt het mede al plaats voor het Kolven. Dit Spel, dat veelen [†]DE HOLLANDSCHE NATIE. onzer Stedelingen beschouwen, zonder een recht begrip van 't zelve te krygen, vereischt overleg, en verleent een groot vermaak aan hun die 't wel vérstaan; doch 't is een Spel dat mannelyke kragten vordert: wy zullen het, om deszelfs byzonderheden der vergetelheid te ontrukken, wat nader beschryven.

De Kaatsbaanen beslaan altoos een vry groot Plein, en ze zyn des te beter, naar maate dat ze grooter en ruimer vallen. Men bepaalt dit Plein by afspraak; dat is, men reket van dien of deezen boom, van eene heining, muur, paal of huizing, en houdt den Bal, die daar buiten geslaagen word, voor kwaad, en de party telt 'er over en weder voor. Om dit Spel te beter te begrypen, zoo verbeelde men zig, dat het nevensgaande vierkant de Kaatsbaan zy, waar in men twee dwarslynen AA, van platte steenen, getrokken heeft. In deeze Kaatsbaan verschynen eenige Gasten, die party maaken om te kaatsen, in een meerder of minder getal. Somtyds zyn 'er twaalf, dat is zes tegen zes; ook wel agt of zes personen, dat is, vier tegen vier, of drie tegen drie. Veelyds geschied dit by manier van uitdaaging. Drie, of vier personen, by voorbeeld, zyn overééngelkomen, om een Cabel uit te

⁺maaken; deezen eischen een Bal; snyden 'er met een mes zo veel kerven, of byhangende lappen, in, als 'er uitdaagers zyn; en liggen deezen, dus gesneeden, by de Baan, of steeken hem aan de eene of andere plaats aldaar vast: dit noemt men den *Bal opsteeken*. Zoo dra zulk een opgestoken Bal van de andere Gasten gezien word, maaken dezelve ook party; na dat ze vooraf wel eens rond geloopt hebben, om te verneemen wie den Bal opgestoken heeft. Indien ze vertrouwen de party aan te kunnen, dan neemen zy den Bal af, en waagen het Spel met zoo veele tegenkaatsers, als 'er tekens op den Bal waren. Indien 'er by geval een enkel Man aan ont breekt, dan word het getal onderling wel eens geschikt naar de Cabel of Ploeg. Men verdeelt voorts de partyen in een even gelyk getal, ten ware men eens twee zwakken in de kunst, tegen een sterken, doorlaate, en op deeze verdeeling heeft men wederzydsche tegenpartyders in het Spel. Ten wille van de meeste vatbaarheid zullen wy in onze Baan drie tegen drie, dat het sterkste Spel is, doen kaatsen. *Ary, Pieter* en *Leendert* zyn van de eene, en *Dirk, Kees* en *Jaap* van de andere party. *Ary* is de opslaander en staat aan de zeef; een rond net van gevlogten snaaren, als eene zeef trosselswyze gespannen, dat op drie pootjes, een weinig schuins van den grond verheven, steunt. *Pieter* en *Leendert* bevinden zig elk op een goeden

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺afstand van één gescheiden, aan of omtrent de eerste steenen dwarslyn. Op dezelfde wyze staan dan ook recht tegens hen over, aan de andere steenen lyn, *Kees* en ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. *Jaap*, gelyk ook *Dirk*, veel verder agter uit, recht tegen over *Ary*, om den Bal te verwagten. Aan de zyde der Baan zyn voorts de aanschouwers, waar uit 'er van weerskanten één, by voorbeeld *Klaas* en *Teunis*, tot aantekenaars verkooren worden, waar op het Kaatsspel een aanvang neemt.

Ary steekt eerst de hand met den Bal op, en geeft aan *Dirk* het sein, dat hy zal uitslaan; hy werpt den Bal eens, twee a driemaal op de zeef, om wel te mikken; terwyl dezelve door de veerkragt der snaaren tot op de hoogte van den bedoelden slag ryst; ten laatsten slaat hy toe, en dryft den Bal naar *Dirk*. Indien nu *Ary*, dat baazenwerk is, den Bal verre over *Dirk* heen kan slaan, zoo dat *Dirk* den Bal niet kunne inloopen, noch treffen, dan telt *Ary* 2, en de Bal is vry; en doet hy zulks telkens, dan wint hy het Spel. Maar zoo *Dirk* den Bal treft, by *f*, en hem met kragt weder naar *Ary* dryft, zoo telt *Dirk* 2, indien *Ary* dan mislaat. Gebeurt het dat *Ary* treft en wederom slaat; maar dat *Dirk* den Bal, in het te rug dryven, niet wel, of maar gedeeltlyk treffe, zoo dat dezelve onder het bereik van *Pieter* of *Leendert*, de maats van *Ary*, kome, dan doen deeze beiden hun best om den Bal weder

⁺naar *Dirk* te dryven; terwyl in 't omgekeerde, *Kees* en *Jaap*, de maats van *Dirk*, zig weeren, om den Bal weder naar *Ary* te slaan. By voorbeeld, *Pieter* slaat den Bal ^{+DE HOLLANDSCHE NATIE.} van *a* tot *b*; daar hy van *Jaap* gekeerd en weder van *b* tot *c* geslaagen word; daar hy weder van *Ary*, of zyn maat *Leendert*, gekeerd, en zoo weder gedreeven word naar *Dirk*, of zyn medemaats, by *d*. Elk hunner doet, in zulk een geval, zyn best om den bal te keeren en te rug te dryven; het welk zo lang over en weder gaande gehouden word, als maar mogelyk is; tot dat eindelyk de Bal liggen blyft, by *d*. Is het nu dat de Bal over een van beide de streepen, by *d* of *c*, zonder te rug dryving, liggen blyft, dan telt 'er *Ary* of *Dirk* twee voor: blyft de Bal aan de zyde van *Dirk*, by *d*, dan verliest *Dirk*, en blyft dezelve aan de zyde van *Ary*, by *c*, zo wint *Dirk*; waarom men, als een van beiden den Bal niet te rug gedreeven heeft, hoort roepen, *schryf*. Maar is het, dat *Dirk* of *Ary* den Bal tusschen de twee perken slaat, en dat dezelve aldaar door de maats gehouden word, dan stelt men een teken ter plaatse daap de Bal gevallen is; dit noemt men *Kaats*. *Ary*, of een zyner Medemakkers heeft, by voorbeeld, den Bal, die door *Dirk*, of een zyner Maats, van *d* tot *c* te rug geslaagen was, gekeerd en gedompt, zoo als men zegt, by *e*; dan legt de Tekenaar *Teunis* ter dier plaatse een steen, of men maakt 'er met den voet ee-

ne [†]schrap. Zulks geschied ook in een ander geval, by *a* en *b*, of by *h*; dit zyn dan kaatsen, of, om eigentlyk te spreken, nieuwe bepalingen, daar de opslaander *Ary*, of de tegenslaander *Dirk*, den Bal voorby moeten slaan, willen ze niet verliezen. By voorbeeld, *Dirk*, of een zyner Medemaats, slaat te rug, en de Bal blyft aan de eene zyde liggen voor de kaats *a*, dan telt *Ary* 2, en dat ook zoo lang als *Ary* en zyn maats den Bal, waar hy ook moge nedervallen, voor de kaats tegen houden; doch slaan *Dirk* en zyn maats den Bal over de kaats, zoo dat hy niet weder over word geslagen, maar liggen blyft, dan wint *Dirk*, of zyne Maats, de kaats. Stel, dat de Bal *f* van *Dirk* geslagen is na *Pieter*; doch *Pieter* keert hem by de kaats *a*, en slaat hem naarby *b* of *g*; *Jaap* slaat hem na *c*, daar hy blyft liggen, en dus over de kaats *a* geraakt zynde, wint *Jaap* de kaats *a*, en dus dan ook in tegenöverstelling met de andere kaatzen. By voorbeeld, *Ary* slaat, om de kaats *b* te winnen, de Bal naar *Dirk*. *Dirk* slaat hem van *f* te rug naar *Pieter*. *Pieter*, knaphandig, slaat weder te rug; doch *Kees* schut hem by *i*, en tragt hem te dompen, dat is, schuin over te jaagen; doch zyn maat *Jaap* schiet toe, en dryft hem te rug van *g* tot *c*; hier loopt *Leendert* te rug na *c*, en slaat den Bal frisch over alle heen, zoo dat hy by *d* blyft liggen, en dus wind *Leendert* de kaats *b*. Is het nu ook dat onder het kaatzen na de

[†]DE HOLLANDSCHE NATIE.

+kaats de Bal over de kaats is geslagen geweest, en valt ze, of blyft ze in den te rug slag liggen, binnen de perken A A, dan ontstaat 'er een nieuwe kaats, zoo dat dikwils, om eene kaats te winnen, 'er wel drie andere gemaakt worden. Neem eens *Dirk* slaat de Bal *d*, of *Jaap* de Bal *b*, om de kaats *a* te winnen, doch *Ary* of *Leendert* keert hem by *c*, zoo dat hy by *e* blyft liggen, dan tekent *Teunis* by *e* weder een nieuwe kaats, gelyk ook zoo de Bal *f* van *Dirk*, door *Pieter*, by *h*, gedompt word, dan tekent *Klaas* een nieuwe kaats, enz. Is het nu dat de Bal weder binnen de steenen perken blyft liggen, na dat hy voorby de kaats geweest en weder geslagen is, dan is 'er weder eene kaats. En als 'er deeze Kaatsen zyn, of wel op de eerste kaats, of ook beurt om beurt, gaan de Gasten over; zoo dat *Dirk*, met *Kees* en *Jaap*, dan gaan staan, daar *Ary*, *Pieter* en *Leendert* gestaan hebben. Dit noemt men *overloopen*, of *wisselen*; en vgeschied dus beurtlings, naar dat men met de meeste kunst den opslag van zyne party afwint, en dus word ook elke maat, op zyn beurt, opslaander, zoo dat by elke Caveling van wederzyde dit verandert. Ieder der partyen telt van twee tot twee op, tot dat eindelyk een van beiden twaalf, of meer, schreefjes, naar het bepaalde getal, vol telle, en een Spel winne; doch doorgaans reket men, eer men begint, zes spellen vast. Voorts is het eene vaste wet, dat

+DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺men geen Bal te rug mag slaan, die in zyne nederdaaling tweemaal op den grond gestooten heeft; men moet den Bal in de eerste opstuiting treffen. Ook mag men ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. den Bal niet vangen of grypen; dezelve moet altoos vry in de vlugt gehouden worden; alleenlyk is het geoorlofd, om dien met het Lichaam te keeren.

Wanneer men deeze verklaring nagaat, zal men moeten erkennen, dat dit Hollandsche Boerenspel, daar onze Stedelingen, als zy de Kaatsers zoo driftig door elkander zien loopen, zich niet gemaklyk een recht begrip van kunnen vormen, op verre na niet van de min vernuftigste en vermaakelykste Lichaamsoeffeningen is. Doch men begrypt ook tevens ligtlyk, (althans ik heb het beproefd,) dat 'er eene fluksche Lichaamsgestalte, met stevige vereelde vuisten, toe vereischt word. (Een gezonde en rappe gast kan zig zo moede kaatsen, dat hy 't nog etlyke dagen, na eene zwaare kaatsparty, in de schouders voele, terwyl zyne opgezwollen handen toonen hoedanig eene werkzaamheid hy verrigt heeft. Men kan uit dit alles afleiden, dat het een recht mannelyk en gezond Spel is; waarom 'er de beroemde Geneesheer! VAN ZWIETEN, eenforsch welgevormd manspersoon, die 'er zeer bedreeven in was, als een rechte Hollander, ook veel van hield. Overéénkomstig daar mede heeft zyn tydgenoot, de Hooggeleerde ADRIANUS VAN ROIJEN, het ook als een

⁺gezond nationaal Spel, in eene zyner Latynsche Dichtmaatige Redenvoeringen, voorgedraagen; dat wy in ons *Bataafsche Athene* aldus nazongen:

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

De Veldknaap mag langs 't groen den ronden Schietkloot werpen,
Of, door de dunne lugt, den Kaatsbal laten snerpen,
Wanneer hy, thuis gekeerd, vernoegt zyn arbeid staakt,
En met zyn metgezel door speelen zig vermaakt.

Hier mede zullen wy van de Balspelen afstappen, zonder ons verder uit te laten over die van minder belang; als daar is het werpen van den Bal in 't Emmertje, het Kolven om 't Stoeltje, de Tafelballen, of Prins Karel over den Rhyne, het Balsnorren, het Balkneppelen, of het Amsterdamsch Casti, en meer dergelyken, welken, met weinig verandering, uit de gemelden oorspronglyk zyn.

Voorts zou het niet oneigen wezen, op de beschryving deezer Spelen nog te laten volgen, eene beschouwing van de gewoone Feesten en Vreugdebedryven der Hollanders, waarin die Spelen meest te passe komen. Hier toe zou men mogen betrekken de Kermissen, de Paasch- en Pinxterfeesten, met andere oude vastgestelde vreugdetyden, benevens de vreugdebedryven van sommige Gildens, op den Heiligen Dag van hun Patroon, en wat dies meer zy.

⁺Maar, my altoos voorgesteld hebbende, om, zoo veel mogelyk is, een uitvoerig gewag van dat geene te vermyden, dat des kundige Mannen hier omtrent in onze taale geboekt hebben, zoo verzend ik in dit geval den Leezer liever tot het fraaije Werkje van den Heer VAN LOON, over de Kermissen en Feestdagen in Holland. En wat aangaat de Vreugdebedryven der Natie, op Bruiloften, en andere plegtige omstandigheden, men kan des aangaande ten overvloede te recht geraaken, in de meermaals aangehaalde *Displegtigheden*, van de Heeren ALKEMADE en VAN DER SCHELLING. Ook hebben wy 'er, in 't *Elfde* en 't *Twaalfde Hoofdstuk* van dit *Deel*, reeds zoo veel van gemeld, dat het niet noodig zy 'er nu nog verder gewag van te maaken.

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺Alleenlyk kunnen wy niet afzyn, van nog met een kort woord te spreken, over de geneigdheid der Natie tot het Speelenvaaren en ryden, waarin derzelve gezellige en Vriendschapvoedende aart niet weinig uitblinkt. Dit is aan ons en onze Nabuuren byzonder eigen; en de natuurlyke gesteldheid van ons Land schynt 'er ook by uitstek toe geschikt te zyn. Dikwils toch heb ik Vreemden verbaasd zien staan over de effenheid onzer wegen, en de menigte van Speelrytuigen, Wagens, Jagten of Schuiten, welke men alomme hier te Lande ontmoet. En geen wonder; geen Gewest in Europa evenaart, in dit opzicht,

⁺Het Speelvaaren en Ryden.

⁺ons Vaderland. 't Is hierom dat onze Dichters en Geleerden, meer dan die van eenige andere Natie, zoo veele Arcadia's opgesteld hebben, waarin zy van hunne ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. aangenaame Speel- en Dagreisjes zingen; hunne Duinzangen laten hooren, of ons, onder het voorstellen van fraaije wandelingen, de vermaakelyke gelegenheid der Steden en derzelver Buitencingels beschryven. Geen Natie levert hier van zulke doorslaande blyken. Nimmer hoorde Engeland haar Teems, noch Vrankryk haar Seine, noch Italie haar Pô of Taag, zoo meesterlyk en zinnestrelend bezongen, als een VONDEL, ANTONIDES, SMITS, en anderen, onze Rhyn-, Amstel-, Y- en Rottestroom gedaan hebben. Geen Buitenlandsch Schryver komt hier omtrent in vergelyking by onzen VAN HEEMSKERK, die den aart der Wagen-Speelreisjes zoo leevendig en natuurlyk beschreeven heeft, dat ik een ieder, ter rechte kennisse hier van, tot 's Mans *Batavische Arcadia* heenen wyze. Zelfs kan ik my, by deeze gelegenheid, niet onthouden van der Jeugd het leezen van dit Geschrift alleszins aan te raaden; daar 't vervuld is met nutte Vaderlandsche kundigheden, en ik voor my geen Boek ken, dat beter geschikt is, om, onder 't verhaal van een vriendlyk Speelreisje, de waare Vryheids- en tevens Overheidslievende gevoelens in te boezemen; dan dit in 't voorbygaan.

Deeze Speelreisjes, om weder ter zaake

⁺te keeren, zyn doorgaans maar togjes van één dag of een halven dag; men vaart of ryd, met een genoeglyk gezelschap, naar die of deeze Stad, naar Duin, naar Zee, ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. of elders; ieder legt het toe op eene openhartige vrolykheid, in eerlyke stoeijeryen, of ernstiger vermaaklykheden; en 't plaazierreisje word met vriendlyke afscheidkussen beslooten. Deeze uitspanning is nog heden in gebruik onder onze Natie, vooral by den Burgerstand; terwyl de Grooten zulks met meerder zwier doen. In Zeeland geschied het inzonderheid by grooten en kleenen, op een ongemeen gezellige wyze. Een Gezelschap, dat aldaar Speelenmeien gaat, neemt in 't Rytuig Brood en Kaas, of eenig gebak of gebraad, en Wyn mede; men ryd door de Goudgeelee Koorlanden en vrugtbaare Akkers; men kiest eindelyk eene digte en aangenaam belommerde dreef of groene Laan; in welken men van den Wagen klimt. Hier zet zig het Gezelschap op de groene zooden neder; de tafel word op den grond gedekt; en men eet en drinkt met zulk een genoeg van vriendschap, dat iemand die eenig gevoel heeft van 't zoet vermaak, dat eene gepaste vreugde, waare vryheid en vriendlyke gezelligheid, onbedwongen verleent, het zelve niet bywoonen kan, zonder het edelmoedig Vaderlandsche karakter der Zeeuwen daarin te erkennen.

De melding van dit Zeeuwsch vermaak herin nert my een berigt, my onlangs door

⁺den Wel Eerwaarden Heer LUDOVICUS KLUIT toegezonden, waar van ik niet wel nalaaten kan, hier, in 't voorbygaan, gewag te maaken. Zyn Ed. naamlyk, schryft ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. my, hoe 'er op zyne Standplaatse, den *Hitzert*, in Zuid-Beijerland, geene Kermissen of Jaarmarkten gehouden worden; doch dat 'er, in stede hier van, tweemaal des Jaars, half May en op den eersten November, een zoogenaamde *Knegtsmarkt*, al van ouds her, stand gegreepen heeft, en nog volduurt. Op deeze Knegtsmarkt komen Boerenbruikers, van wel zes uren in 't ronde, en op dezelve vertoonen zig de Boerenknegts, die een huur zoeken; en dan leeft men met dat huuren, even als men, op eene geregelde Veemarkt, met het koopen, doet; men klapt elkander in de hand, enz. Na 't afloopen van de Markt, geeven zy zig over aan hunne vreugdebedryven; bestaande in dansen, zingen en springen, onder het drinken van Wyn en Bier; waar nevens zy gemeenlyk eene goede portie warm brood nuttigen. Dit is, zo veel 't ons voorstaat, een gebruik, dat byzonder eigen is aan deeze plaats, en nergens meer gevonden word; waarom het wel eene byzondere meldinge verdiende.

⁺By alle deeze dus ver opgenoemde vermaakelyke uitspanningen onzer Natie komt wyders ook nog het Schouwborg, waar van men zeggen moet, dat het zekerlyk, ⁺Het Schouwborg. in onze dagen, ruim zoo veel invloeds

⁺op het hart der Natie heeft, als oudtyds de Rederykers hadden; doch met een aanmerkelyk onderscheid. De Rederykers hadden eenen sterken invloed door hunne recht Vaderlandsche Spelen, en hunne boertende schertseryen troffen den eigentlyken aart en de zeden des Volks; maar nu, helaas! zoekt men de zeden der aanzienlyken veelal te misvormen door Fransche en Italiaansche Toneelen. Men zou byna denken, dat de Uitheemschen 'er op uit zijn, om tegenwoordig door hunne Toneelspeelers in 't hart des Volks te brengen, 't geen hunne fynste Staatkunde, ten tyde onzer Voorvaderen, niet heeft kunnen doen. 't Is als of Engeland en Duitschland, nayverig over het inneemend gevolg van 't Fransch Tooneel hier te Lande, insgelyks troepen zagt aan te voeren, om 'er mede veld te winnen. Dit is niet wel te dulden! Vooral niet, daar onze Landzaaten zelve een zeer goeden en uitmuntenden voortgang in die kunst gemaakt hebben; daar wy zoo veele braave Dichters en Dichteressen bezitten, die, het zy door eigenvinding, of fraaije vertaalingen, uitmuntende stukken voor den dag brengen; en daar 't ons niet aan *Acteurs* ontbreekt, die, naar den aart onzer Natie, en den eisch der konst, bedreeven genoeg zyn, en 't nog verder zouden brengen, moesten ze niet zugten onder 't vooroordeel en den bedorven smaak, voor het piepende Italiaansch, coquette Fransch, vloekend Engelsch, pochend Hoogduitsch

⁺DE HOLLANDSCHE NATIE.

⁺en gerabraakt Vlaamsch. 't Smert my, dat de Nazaat na ons zal moeten vraagen, hoe het mogelyk geweest zy, dat zoo veele doorkneede Vernuften zig hebben kunnen ⁺DE HOLLANDSCHE NATIE. verbinden tot het opregten van loflyke Genootschappen, om, met den zuursten arbeid van taalblokken, onze spraak tot een vasten en goeden tongval en spelling te brengen, in een tyd, dat veelen der aanzienlyken en vermogenden als samenspannden, om onze Moedertaale te vervloeken, en onze kunstige en kostbaare tooneelen, als vermaaken van laage geesten, gering te agten? ô Zag HOOFT, en VONDEL, met anderen onzer braave Dichteren van vroeger dagen, nu eens op, wat zouden 'er niet een menigte van uitheemsche prullen aan de kaak van den Nederlandschen Pindus staan? Maar de drift zou my veelligt te ver vervoeren! Dat zy, die zig dit behooren aan te trekken, 't my vergeeven; en dat zy, die 'er met reden over klaagen, als braave Taalkundigen en Dichters toonen, dat ze genoeg standvastigheid en moed hebben, om het goede vooruitzigt van verbetering, dat wy thans onder den toeneemenden Dichtlust hebben, te helpen bevorderen. Bragten de Rederykers in vroegere dagen zeer veel toe tot de beschaaving der Natie, wy wagten dit insgelyks van veelen onzer Genootschappen, welken daar toe niet ongeschikt zyn.